

244 70 ÉVES A

Idén ősszel lesz hetven éve, hogy a Newyork, — a mai Hungária, — megnyílt. A legnagyobb múltú kávéházunk életéről készülő könyvnek nem akarok elébe vágni. Ezért nem idézem a Nyugat poétáinak (Kosztolányitól Tóth Árpádig) róla szóló verseit, modern irodalmunk kibontakozásának asztalainál lefolyt eseményeit. A színészvilág és színészvásárok tarkaságával, a művészasztalokkal, az újságíróközösséggel, a filmesek — mozisok itteni szereplésével, a számos asztaltársasággal és érdekes figurával, a róla szóló kötetnyi anekdótával és humoreszkekkel sem foglalkozom.

A következőkben csak az épületet és a kávéházat szeretném elsősorban leírni, hogy kívül-belül jobban szemügyre vegyék és értékeljék azok, akik eddig nem méltatták figyelemre. Nagy vonalakban vázolom életének fontosabb szakaszait, sorsának alakulását. Hiszen egyetlen a maga nemében kávéházaink közül, amely eredeti hivatását és jellegét (egy-két rövid intermezzót kivéve) hosszú hetven éven át megőrizte. Közben pedig a régi gazdák és dolgozók sorából szeretnék egy-két jellegzetes egyéniséget felidézni.

1894. októberében hangos volt a sajtó a főváros új nevezetességének dicsőítésétől. Elkészült a Newyork palota. Egy amerikai biztosító társaság, (innen az elnevezés), gigantikus reklámja volt tulajdonképpen ez az épület. A befektetett tőkével, a csillogtatott pompával a társaság a maga gazdagságát akarta bizonygatni. A nemrég megnyílt Nagykörúton szinte uralkodott a tornyos palota nem olvadt bele magas házak sorába, mint manapság. Hausmann Alajos tervei szerint épült. Tornyainak csúcsáig faragott kő burkolat vonta be, lábazata, oszlopai vörös és sárga gránitból készültek. Az oromzat hét allegorikus szobra és az erkélyt tartó atlantok Sennyei Károly művei. Az árkádos díszudvar közepét szobor díszíti. Körben az épületen lámpást tartó ördögök világítják meg az utca forgatagát. A palota legfőbb ékessége mégis a kávéház. Mindenben megfelel a modern Pest világvárosias jellegének, a milleneum előtti évek parádés előkészületeinek. A kávéházhoz vendéglő, tekéző, különtermek és játékszobák tartoznak. A belső kiképzés ünneplés hangulatú. Díszítésül csak „emlékszerű” anyagokat, valódi márványt, bronzot használnak fel, a mennyezetet a kor neves festőinek Mannheimernek és Eisenhutnak allegorikus olajképei díszítik. Első tulajdonosa, Steuer a környezetnek megfelelő luxussal rendezte be. Özönlik a közönség már a századvég éveiben is.

A kilencszázas években veszik meg a Harsányi fivérek a Newyorkot.

Az egyik sovány és pesszimista volt, a józan praktikumot képviselte, a másik kövér, mosolygós, jószívű és irodalom pártoló, — így festik őket a kortársak. A kávéház már a nyitástól kezdve vonzotta az író — művész világot, az első napokban alakultak ki a lapok törzsasztalai. De igazi irodalmi és szellemi központ Harsányiék korában lett. Az ő idejükben teszi ide székhelyét Osváth és tódulnak az ifjú „borzasok” (ma már halhatatlan költőink), akik csak vágyva néznek föl a Nyugat karzatára. Az itt zajló élet mérhetetlen élményanyagot is jelent. Nem átfutó hely ez, mint egy mai eszpresszó. Szabályszerűen itt élnek az emberek: verset írnak és könyvet árulnak, üzletet kötnek és állást szereznek, újságot olvasnak és randevút bonyolítanak le, cikket gyártanak és korrektúrát készítenek, — ki tudná a sokretű tevékenységet mind leírni? A törzsasztalok márványlapja pedig mindennél erősebb összetartást jelent. A sokféle törzsasztal közül az íróknak kedveznek legjobban Harsányiék. Bevezetik az „irodalmi tál”-at: fillérekért kapnak ezen a címen az írók, művészek egy kis tál ízlésesen összeállított felvágottat, — sokszor egyetlen asznapi táplálékukat. Magától értetődően „szervirozzák” nekik utána az írószert és a Newyork-fejléces kutya nyelveket. Valóságos költő-paradicsom. Azzá teszik a kiváló pincérek is. Kondor Józsi bácsi (ma is él, 92 éves) Mikszáthtól—Karinthyig ismerte szokásaikat és leste kívánságaikat. Kimagasló egyéniség közöttük Reisz Gyula, minden idők legirodalmibb főpincére, akinek alakját regényekben, cikkekben, anekdótákban és rajzokban örökítették meg hálás pártfogoltjai. Gyula bácsi csalhatalan szimattal ismerte fel a tehetségeket, akiknek azután nála kimeríthetetlen hitelük volt. Nemcsak az „irodalmi sonka”-t, kapucinerek százait és az aszpírint hitelezte, még pénzt és állást is szerzett. Meg is hálálták a nagyok, ha honoráriumhoz jutottak (Bródytól—Krudyig), a fiatalok pedig, amikor beérkeztek. Ugyanennek az időnek pincérgárdájához tartozott Zsán, aki mindig azon a nyelven válaszolt, amelyen szóltak hozzá. Tudta minden vendégének összes bogarait. De a saját korát, nemzetiségét nem nyilatkoztatta ki kedvenc vendégeinek sem, — Ebben a kor-

Budapestre vonatkozó újságcikkek			
Szerző: <i>Dr. Hornády Gy. Balán kapta etc.</i>		Cím: <i>70 éven a kávéház</i>	
Forrás: <i>Vendégváltás</i>		Idő: <i>1964. okt.</i>	
(Hely)		(Köt. v. füz.)	
(Oldal)		(Oldal)	
Tárgy: <i>640:24</i>		Hely: <i>New York Vendégváltás</i>	
Személy: <i>1964</i>		Idő: <i>1964</i>	
Helyszám: <i>1</i>		Személy: <i>1964</i>	
OSZTÁLYOZÁS			

KÁVÉHÁZ

szakban volt a kritika legfőbb fóruma a híres és hirhedt vese-asztal, és ezekben az időkben tartották a Newyorkot rajongói a világ közepének.

Harsányiék 1913-ban adták el Bánónak a kávéházat. Vidáman verselték meg ezt az átadást a lapok. A hangulat azonban hamar elkomorult. Kitört a világháború. Molnár Ferenc haditudosításainak bevezetője éppen a háború kirobbanásának visszhangja a Newyorkban. Azután megváltozik a közönség is. A törzsvendégek nagy része bevonul. Megjelennek helyettük az ellen-szenves, pénzes hadiszállítók. A ropogós kiflit korpakenyér, az illatos kapucinert savanykás pótkávé váltja fel.

De azért, ha szabadságot kaptak, mégis ide jöttek „haza” a bohémek, meséli Tersánszky Józsi Jenő.

A háború vége felé Bánó is túlad a kávéházon és a sajtó felhorkan, mert az új gazda, Aczél „célszerűsíteni” akarja az akkor még eredeti képét mutató kávéházat. Egészen új külsőt és jelleget azonban a huszas években öltött a Newyork, amikor Tarján Vili a híres riporter, félmillió kártyanyereségből (három társsal) megvette és fantasztikus költséggel újjávarázsolta. Nagyvilági szórakozóhely lett belőle. Népszerűségét fokozta fellendült gasztronómiai hírneve. Kiváló chéfjei, (mint Moser) különlegességeket kreálnak, mint a Pethes leves, Csáky saláta, havi étrendet állítanak fel. A vendégkönyv tanúsága szerint a legkülönbözőbb világhírességek megfordulnak itt, Thomas Mann, Mengelberg, Piccard professor, de Ramon Novarro, Josephine Baker, és Mistinguette is. A sajtó pedig így reklámozza: „Látta e már a Newyorkot éjjel? A hangsúly az étterem, a kabaréműsor, a bár felé tolódik. A pincérek: a népszerű Béla, a kiváló Szálem mégis a kávéháznál mesélnek szívesen, amelyhez az írók, művészek nagy része hűséges maradt. Ehhez az időhöz fűződik a filmvilág nagyobb térhódítása is.

A harmincas évek gazdasági hullámai itt is éreztették hatásukat. Tarján csődbe jutott. Ezután többször váltják egymást a tulajdonosok, részvénytársaságok. A második világháború előszele is érződik, a régi éjszakai élet már csak nyomokban tengődik. Nappal a kávéházban németellenes asztaltársaságok — amíg lehetett, — feltornyozott külföldi újsághalmok közt értékelték az eseményeket. Azután bekövetkeztek a bombázások és idáig is elért a vígszínházi csata.

Amikor elhallgattak az ágyuk, az üszkös, romos körút szomorú képet nyújtott. A Newyork is elszenvetted a magáét. Az első döbbenet után az élet más stílusban, de tovább lüktetett. A foghíjas körút sötét kirakat-mélyedéseiben alkalmi árusok ütöttek tanyát, és ez a rikoltozó zsvbvasár töltött be minden elfoglalható helyet. A legelső zúrzavaron túl a Newyork új élete is elkezdődött. Átmenetileg cipőt árultak helyiségében.

Azután ismét megnyílt a kávéház. De kinek volt kedve kávéházba járni? Régi hívei közül ugyan visszashállingóztak néhányan, új publikum is akadt, de a háború utáni nagy szegénység nem kedvezett újjáéledésének.

1947-ben bezárt „a világ legszebb kávéháza”, „az írók végső hitelközpontja”, „a művészek mentsvára”. Újságcikkek sora, Relle Páltól — Kellér Andorig, szívhezszóló nekrológokban siratják ifjúságuk szent kávéházát. Göre Gábor „kimondhatatlan nevű kávéháza”, Karinthy „kávésbarlangja a Nyagat erkéllyel” megszűnt.

A mélypont még ezután következett be. Fel is hördült a közvélemény: 1949-ben sportbolt nyílt a kávéház helyiségében. Ez a stílszerűtlen megoldás nem lehetett hosszú életű, nem is vált be.

Ismét szünet. Azután éppen most tíz éve, megnyílt a Hungária. Újabban restaurálták a mennyezet híres festményeit is. Felújították a hagyományokat: megkapjuk az ételsort, mely feltünteti a hó minden napjának különlegességét. Hamar visszaszoktak sokan a régiék közül is. Azóta is bejár Kálmán Jenő az újságíró-doyen, beviharzik a Nyugat garabonciása: Tersánszky, Szigethy István betér karikatúrás mappájával és feltűnik Herman Lipót ezüstös feje is, — de ki tudná felsorolni a régi hívek ötven, sőt hatvan éve idejéről seregét. A „mélyvízben” ebédel az épület újságíró-hada. Itt ünneplik a színész-jubileumokat és itt tartják az újságíró-tollasbált. Megint itt ül össze időnként a régi művészasztal. Ide szokott az új írónemzedék sok tagja is. És „van aki itt írja verseit, aki itt gyártja cikkeit”, mint Nagy Lajos idejében. A bejáratnál önkéntelenül Kosztolányi sorait mormoljuk:
„Newyork, te kávéház, ahol oly sokat ültem,
hadd nyissam ki az ajtód...”

— és megilletődve lépünk be az immár történelminek mondható kávéházba.

Dr. Kourády né, Gálos Magda ír.